

ROMSICS IGNÁC

ROMÁNIA NYUGATI HATÁRAINAK KIJELÖLÉSE A PÁRIZSI BÉKEKONFERENCIÁN

Némi vita után a magyar kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy erőtlensége miatt nem tehet mást, mint, hogy aláírja a békeszerződést. [...] Az aláírással, majd a békeszerződés 1920 őszi és 1921 tavaszi és nyári ratifikációjával Magyarország új és Románia új nyugati határai véglegessé váltak.

Miközben Cseh–Szlovákia Felső-Magyarországon, Románia Erdélyben, a Szerbia körül kialakult délszláv állam pedig a Délvidéken igyekezett a háború alatt nekik ígért területek minél nagyobb részét birtokba venni és ezáltal kész helyzetet teremteni, 1919 januárjában Párizsban kezdetét vették az új határok kijelölésére hivatott békekonferencia tanácskozásai. A konferencia legfőbb szerve az öt győztes nagyhatalom (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán) elnökéből vagy miniszterelnökéből, valamint külügyminisztereiből álló Tízek Tanácsa volt, amelyet Legfelsőbb Tanácsnak is neveztek. Március végétől ez a szerv alkalmanként felbomlott két testületre: a Külügyminiszterek Tanácsára és az állam-, illetve kormányfőkből álló, szűkebb értelemben vett Legfelsőbb Tanácsra. Gyakran előfordult az is, hogy az öt nagyhatalom delegációvezetői közül Japán – főleg európai ügyekben – érdektelenséget nyilvánított, és így csak Thomas Woodrow Wilson amerikai elnök, valamint David Lloyd George brit, Georges Clemenceau francia és Vittorio Orlando olasz miniszterelnök, illetve külügyminiszterek (Robert Lansing, Lord Arthur Balfour, Steven Pichon és Sidney Sonnino) tanácskoztak. A négy nagyhatalom vezetőjéből álló grémiumot Négyek Tanácsának, résztvevőit pedig a „Négy Nagynak” hívták.

A középszintű testületek közül egyik legfontosabbnak a Területi Bizottság tekinthető,

amely határkérdésekkel foglalkozott. Ennek élén André Tardieu, francia külügyi szakértő és kormánybiztos, későbbi miniszter és miniszterelnök állt. Az egyes kérdések megvitatására számos szak-, illetve albizottság alakult. Ezek egyike a magyar–román és a román–jugoszláv határvitákkal foglalkozó szakbizottság volt, amelynek munkájában a Területi Bizottság mellett számos szakértő is részt vett.¹

A döntéshozatal eljárási rendje általában úgy alakult, hogy az egyes ügyekkel először a Legfelsőbb Tanács foglalkozott. Meghallgatta a konferenciára meghívott szövetségesek véleményét, igényét, előterjesztését, s ha szükségesnek ítélte, megbízta egyik vagy másik közép-, illetve alsó szintű szakbizottságot, hogy tanulmányozzák a szóban forgó ügyet, és tegyenek javaslatot. Mivel a vesztes államokat nem hívták meg, ők egyelőre nem hallathatták hangjukat. A szakbizottságok javaslatai azután visszakerültek a Külügyminiszterek Tanácsa, illetve a Négy Nagy elé, akik általában jóváhagyták szakembereik előterjesztését.

A román delegációt Ion Brătianu miniszterelnök, a délszlávokét Nikola Pašić miniszterelnök vezette. Munkájukat számos delegátus és szakértő segítette. A Tízek Tanácsában először a Bánság jövőjének megvitatására került sor. A terület 1919. január 31-ei ülésén előadott expozejában Brătianu a Bánság egészére igényt formált. Ezt részben az 1916-os szerződésben foglaltakkal, részben etnikai, történelmi és földrajzi érvekkel támasztotta alá. A tényleges etnikai arányokat kissé eltorzítva hosszán ecsetelte, hogy a három vármegyében „a románság lélekszáma meghaladja a hatszázezretet” (ténylegesen 592 ezer), miközben a németek száma kevesebb mint 400 ezer, a szerbeké pedig még a 300 ezret sem éri el. Másrészt ezt a területet „sok századon át románok lakták”, miközben a németek a 18., a szerbek pedig részben a 15., de zömmel ugyancsak a 18. században telepedtek oda. Bár elismerte, hogy Torontál megyében a szerbek alkotják a relatív többséget, s a románok a németekhez és a magyarokhoz képest is kisebbségben vannak, a régió megosztását Szerbia és Románia között a gazdasági, földrajzi és közlekedési viszonyok miatt „veszedelmesnek” és elfogadhatatlannak tartotta. A Maros, a Tisza és a Duna által határolt régió – hangsúlyozta – valós geográfiai és gazdasági egység, amelynek a kettévágása elválasztaná egymástól a nyugati síkságot, amely az egész régió élelmiszer-szükségletét biztosítja, a keleti hegyvidéktől, amelynek a lakossága ásványkincsekkel és faanyagokkal látja el a síkvidékieket. A vasútvonalak, közutak és víziutak hálózata ugyancsak „egy-egy tartománnyá szervezi” a térséget.

A szerb delegátusok mindenekelőtt kifejezték neheztelésüket amiatt, hogy miközben harcban álltak a központi hatalmakkal, szövetségeseik Romániának ígérték olyan területet, amelyre ők is igényt formáltak, s erre nézve szóbeli ígéreteket is kaptak. A Romániával kötött szerződésről pedig sohasem tájékoztatták őket. Ezért – jelentette ki Trumbić külügyminiszter – „Szerbia megtagadja annak elismerését”. Vesnić fődelegátus ugyanezt hangsúlyozta, hozzátéve, hogy történelmi és kulturális szempontból Szerbia számára a Bánság olyan, mint Franciaországnak Île-de-France vagy Itáliának Toscana. Ennek ellenére – tette hozzá – Szerbia nem tart igényt az egész térségre, csupán annak azon részére „ahol a szerbek a németekhez s magyarokhoz képest többségben élnek, s abszolút többségben a románsághoz képest”. Ezt a területet Trumbić Torontál és Temes megyével, valamint Krassó-Szörény vármegyére „egy kis részével” azonosította. E két megyében – ismertette a magyar statisztikák adatait némileg ugyancsak pontatlanul – a szerbek száma 272 ezer (ténylegesen 269 ezer), a románoké 266 ezer (ténylegesen 255 ezer), a németeké 328 ezer (a valóságban 331 ezer) és a magya-

roké 251 ezer (208 ezer). Kétségtelen – ismerte el –, hogy a fenti adatok alapján egyik nemzetiség javára sem mutatható ki nagyobb túlsúly. Ezt a kérdést tehát „nemzetiségi elv alapján nem lehet megoldani”, ahhoz más szempontot kell találni. A történelmi és kulturális érvek mellett ezek között említette az itteni „lakosság óhaját és akaratát”, amely azt mutatja, hogy a régió nem szerb lakossága is „örömmel csatlakozna” a délszláv államhoz. Következésképpen a szerb igények nem csupán nemzetiségi alapon állnak, hanem a népakaratot is kifejezik. Amennyiben a nagyhatalmak ebben kételkednének, Szerbia elfogadná a kérdés népszavazással való eldöntését.

A két álláspont kibékíthetlenségét érzékelve az ülés végén Clemenceau kérdést intézett Brătianuhoz: hajlandó lenne-e a vitatott terület hovatartozásának eldöntésének céljából „a népszavazást általános alapelveként elfogadni”. A román miniszterelnök erre így válaszolt: „a kérdést már elintézettnek tekinti. Tárgyalási alapként a Bánáthoz mint egészhez ragaszkodik, s nem egyezhetik bele semmiféle területi megosztásba.” Ha a nagyhatalmak mégis népszavazás elrendeléséhez folyamodnának, akkor „gondolkodási időt kér, noha e percben a javaslattal szemben nincs ellenvetése”.²

A másnapi, február 1-jei ülésén a Tízek Tanácsa a magyar–román határral kapcsolatos román álláspontot hallgatta meg. A földrajzi, gazdasági és közlekedési szempontokat mellőzve Brătianu ezúttal két érvet hozott fel a román igények alátámasztására: az 1916-os szerződést és az etnikai megosztást. Kihasználva a jelenlévők tájékozatlanságát az igényelt erdélyi és kelet-magyarországi vármegyék népességéről – a bánágiakat nem számítva – olyan torz képet festett, amely a románok valóságosnál jóval nagyobb túlsúlyát mutatta. Az izraelita vallásúakat leválasztva és elhallgatva, hogy a székelyek is magyarok, a magyarok számát mindössze 1 millióra, arányukat pedig 23%-ra taksálta, miközben a románokét a valóságnak megfelelően 2,5 millióra, illetve 55%-ra. Annak érdekében, hogy érvelése még meggyőzőbb legyen, ehhez hozzátette: a magyar statisztikák persze pontatlanok, és minden esetben a magyarok javára torzítanak. „Ha a népesség megosztásáról pontos becslés készülne – jelentette ki –, úgy a románok és magyarok számarányát feltehetőleg 2 900 000 (72%), illetve 687 000 (15%) főben rögzítené.” Expozéjának befejező részében Brătianu kihangsúlyozta, hogy a térség abszolút többségét alkotó románság „150 ezer képviselője” nagygyűlésen fejezte ki megmásíthatatlan óhaját a Romániához való csatlakozásra, amelynek következtében három vezetőjük máris helyet kapott a román kormányban. Megemlítette továbbá, hogy a régió száz településeinek lakói, több mint negyedmillió fő, ugyancsak csatlakoztak a román királysághoz.

Brătianu számisztikai mutatványát a jelen lévő elnökök, miniszterelnökök és külügyminiszterek közül senki sem kérdőjelezte meg. A csatlakozási nyilatkozatok reprezentativitása viszont szóba került. A brit miniszterelnök, aki viszonylag tiszta képpel rendelkezett a Duna-medencében zajló folyamatokról, megemlítette, hogy feltételezése szerint „némely kisebbségek nem vettek részt ezen választásokon”, miközben „[f]ontos, hogy a döntést olyan testületek hozzák, amelyek a lakosság egészét képviselik”. Erre adott válaszában Brătianu elismerte, hogy a „magyar lakosság megtagadta” a gyulafehérvári határozathoz való csatlakozást, ám ennek nem tulajdonított nagy jelentőséget. „Románia azért harcolt – replikázott önérzetesen –, hogy nemzeti akaratát érvényesíthesse a magyar kisebbség felett.” A magyarok, ha megkérdeznék őket, bizonyára a csatlakozás ellen szavaznának, ám ennek nincs nagy jelentősége, „...a lényegi kérdést a há-

ború kimenetele immár eldöntötte, s ezen területek vissza kell kerüljenek Romániához”. Lloyd George következő kérdése a kisebbségek Románián belüli jogi helyzetére vonatkozott. „Nem szabad lehetővé tenni, hogy a kisebbségeknek a jövőben olyan bánásmódban legyen részük, mint amilyenben a magyar állam keretében a románoknak volt” – figyelmeztetett. Brătianu ezzel teljes mértékben egyetértett, és biztosította brit kollégáját, hogy az Erdéllyel való egyesülési okmány „előírja a vallási és politikai szabadság biztosítását minden nemzetiség számára”.

Brătianu távozása után a testület tagjai egymás között is megvitatták a hallottakat. Tekintettel ismereteik korlátozottságára Lloyd George azt javasolta, hogy döntésük meghozatala előtt a négy érdekelt nagyhatalom két-két szakértőjével vizsgáltsák meg a román területi igényeket. Némi vita után ezt végül mindegyik nagyhatalom képviselője elfogadta.³

A szerb–román és a magyar–román határ megállapítására felállított szakértői bizottság első érdemi vitájára február 11-én került sor. A bizottság kiindulópontként vita nélkül elfogadta azt az amerikai delegátus (Charles Seymour) által megfogalmazott elvet, hogy „Romániának oda kell adni Erdélyt az annak határain kívül eső, román lakosságú területsávval egyetemben”. Eldöntendő kérdésként merült fel azonban, hogy pontosan hol húzódik ez az etnikai határ, s az etnikai szempont mellett milyen mértékben vehetők figyelembe más, mindenekelőtt közlekedési megfontolások. Az első konkrét javaslatot Olaszország képviselője, gróf Vannutelli Rey tette, akinek a szakértői vármegyei szintre lemenően prezentálták a románok által követelt és az 1916-os szerződésben is szereplő vonaltól keletre eső részek nemzetiségi összetételét. Megállapították, hogy míg Szatmár vármegyében 40, Bihar vármegyében 50 és Arad vármegyében 69%-os román többség található, addig „Csanád és Békés vármegye teljesen magyar”. Ezzel impliciten a románok által kért határ keletre vonása mellett érvelt, ám ezt explicit módon nem mondta ki. Megtette helyette a francia Jules Laroche, aki kijelentette, hogy „a gróf Vanutelli Rey által bemutatott adatok egészében véve megegyeznek a francia küldöttség véleményével. A Románia által követelt határ egy csaknem kizárólag magyar sávot is magában foglalna; míg az olasz küldöttség által javasolt határvonal nagyjából egybeesik az etnikai határral”. Ugyanakkor ellenezte azt az olasz javaslatot, hogy Nagyvárad is maradjon Magyarországnál, hiszen a város fontos vasúti csomópont, és noha valóban magyar többségű, „román szigetek” övezik. Több hozzászóló nem lévén a vita első fázisát az elnöklő André Tardieu úgy foglalta össze, hogy „a Románia által követelt határ túlságosan nagyszámú magyar népességet foglal magában, ezért vissza kell vonni keleti irányban”. Kérdésként vetette fel, hogy a szigorúan etnikai alapon álló olasz javaslatot fogadják-e el, vagy a franciát, amely a Szeged–Orosháza–Békéscsaba–Debrecen-vonal menti területet Magyarországnál hagyta volna, a Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti vasútvonalat viszont a magyar többség ellenére Romániának kívánta adni. Az elnöki összefoglaló után Seymour világossá tette, hogy az etnikai viszonyok alapján az USA az olasz javaslathoz hasonlóan mindkét vasútvonalat Magyarországnál kívánja hagyni. A brit Allen W. A. Leeper viszont a franciákhoz hasonlóan úgy vélte, hogy „Aradot és Nagyváradot román területen kellene hagyni”.⁴

A bizottság február 13-án a Bánság jövőjének megvitatásával folytatta munkáját. Abban, hogy a térséget a román felfogásnak megfelelően oszthatatlan egységnek vagy a szerb javaslat szerint felosztandó területnek tekintik-e, viszonylag

gyorsan egyezségekre jutottak. Tekintettel arra, hogy két szövetségesről volt szó, egyhangúlag úgy döntöttek, hogy a románok „mindent vagy semmit” alapállását elutasítják. Mint Sir Eyre Crowe brit diplomata kifejtette: „a kérdés egészen más-ként vetődik föl aszerint, hogy az etnográfiai nehézségek Románia és ellenségük, Magyarország, avagy két szövetségesünk, Románia és Szerbia között támadnak”. „Az első esetben, amennyiben nincs mód arra, hogy a két félnek igazságot szolgáltatassanak, természetes módon szövetségesüket, Romániát, és nem ellenségüket, Magyarországot kell előnyben részesíteniük.” Jules Laroche ugyanígy vélekedett. A nagyhatalmaknak – jelentette ki – „Erdélyben megvan az a lehetőségük, hogy a mérleget szövetségesük, Románia javára billentsék, vagyis ellenségük, Magyarország kárára; de a Bánságban, ahol két szövetségesük áll szemben egymással, ezt nem tehetik meg”. Az is világos volt számukra, hogy a térség keleti fele, a magas hegyekkel borított Krassó-Szörény abszolút, a tőle keletre fekvő Temes megye pedig relatív román többségű terület, míg Torontál megyében kétszer annyi szerb él, mint amennyi román. Temesben és Torontálban világos választóvonalakat mindazonáltal lehetetlenség volt húzni, mert nemcsak a járá-sok, de gyakran az egyes települések is többnemzetiségűek voltak. Ismét fontos szempontként merültek fel a vasútvonalak, mindenekelőtt az Arad–Temesvár–Versec–Báziás-fővonal, ám ez sem az etnikai, hanem a földrajzi viszonyokhoz igazodott: északon román, délen szerb többségű területen haladt. Mindezek miatt egyelőre a Bánság megosztásának kérdése is függőben maradt. Február 13-án csak abban állapodtak meg, hogy „Krassó vármegyét teljes egészében Romániának kell adni”, s hogy a „szerb memorandumban javasolt demarkációs vonal a legkevésbé sem mondható kielégítőnek, hiszen Szerbiában 200 000 román, míg Romániában mindössze 70 000 szerb maradna”.⁵

A február 17. és március 18. közötti egy hónapban Románia nyugati határainak kérdését még éppen 10 alkalommal tárgyalta a bizottság. Bánság ügyében komolyan mérlegelték a népszavazás lehetőségét, ám – jól sejtve, hogy az etnikai keveredés miatt ennek eredménye semmivel sem vinne közelebb a megoldáshoz – végül magukra vállalták a döntés ódiumát. Krassó-Szörény megye mellett Romániának ítélték nemcsak Temes megye középső és északi részét, hanem Torontál megye északi szegélyét is egészen a Marosig, míg a délszláv államnak Torontál megye nagyobb részével és Temes megye szerb többségű déli felével – beleértve Versecet és Fehéregyházát – kellett megelégednie. Ez azt jelentette, hogy a 28 ezer négyzetkilométeres Bánságból Románia 19 ezer négyzetkilométerrel, azaz 69%-kal részesedett. Eltekintve a Szegeddel szembeni, Makó és Horgos közötti háromszögtől, amely Magyarországnál maradt, a Bánság többi része, vagyis közel 30%-a szerb–horvát–szlovén állam része lett. A Jugoszláviához került területeken 75 ezer román, a Romániához került részeken 65 ezer szerb, illetve szláv lakos élt.

A magyar–román határ ügyében az amerikai és az őket olykor támogató olasz delegátusok többszöri és hosszú viták után végül elfogadták azt a francia–brit álláspontot, hogy az ottani abszolút vagy relatív magyar többség ellenére Románia teljes egészében megkapja a Szatmárnémeti–Nagyvárad–Nagyvárad–Arad vasútvonalat és az ettől nyugatra fekvő 3-10 kilométeres partiumi területsávot. Az amerikai delegátusok határozott tiltakozásának köszönhetően elvetették viszont azt az olaszok által is támogatott brit javaslatot, hogy a Csehszlovákia és Románia közötti zavartalan összeköttetés biztosítása érdekében a Nagyvárad–Mátészalka–Vásárosnamény–Csap közötti vasútvonalat és a tőle keletre fekvő tiszaháti

részeket is Romániának juttassák. Ezzel a döntéssel – mutatott rá Seymour – egy olyan területhez jutna Románia, amelyen 125 ezer magyar és mindössze 2000 román él, miközben a Csehszlovákia és Románia közötti vasúti közlekedés a Máramarossziget–Huszt–Beregszász–Csap vonalon is biztosított. Ily módon az eredetileg igényelt 93 ezer négyzetkilométernyi területnek Románia végül 90%-át (közel 84 ezer négyzetkilométert) kapta meg. Ez és a bánági terület rész együttesen 103 ezer négyzetkilométert tett ki, amelyen 1910-ben 5,2 millió ember élt. Ezeknek 53,6%-a volt román.⁶

A Területi Bizottság döntései Brătianu elégedetlenséggel töltötték el. Különösen kifogásolta a Bánág megosztását, amely ellen hosszan és a lehető leghatározottabban tiltakozott. Ez a megoldás – jelentette ki újabb meghallgatásakor – „Románia egész gazdasági rendszerének tönkretételét jelentené”. Stratégiai szempontból úgyszintén elfogadhatatlannak tartotta „a természetes határt jelentő Dunától” való eltávolodást. „A román – magyarázta hallgatóinak – latin nép, melyet – Magyarországot kivéve – minden oldalról szlávok vesznek körül, és számára elsőrendű politikai követelmény az, hogy a szláv országokkal – mind a Dnyeszteren, mind a Dunán – igen erős természetes határai legyenek.”⁷ Ám nem értett egyet a Magyarország és Románia közötti határvonallal sem; ezen a határszakaszon is az 1916-os szerződésben rögzített vonalat tartotta volna helyesnek és méltányosnak.⁸

A jugoszláv és a román határokkal foglalkozó bizottságok javaslataikat április 6-án terjesztették a Külügyminiszterek, illetve a Tízek Tanácsa elé. A Külügyminiszterek Tanácsa május 8-án vitatta meg a bizottsági előterjesztéseket. Az ülés fontos momentumának tekinthető, hogy a békekonferencia elvtelen döntéseivel egyre elégedetlenebb amerikai külügyminiszter határszakaszról határszakaszra haladva ismételten az etnikai elv megsértésére hívta fel a figyelmet, és komoly aggályainak adott hangot. „Úgy tűnik, minden esetben Magyarország rovására döntöttünk”, és így csupán román és csehszlovák fennhatóság alá „kétmillió magyar kerül” – összegezte véleményét. Legtovább a román–magyar határ kérdéséről vitáztak. Robert Lansing amerikai külügyminiszter kérdésére az elnöklő André Tardieu kénytelen volt elismerni, hogy a korrekt etnikai választóvonal mintegy 20 kilométerrel keletebbre húzódik annál, mint amit a bizottság előterjesztett. Ily módon – tette hozzá tudatlanul vagy a félrevezetés szándékával – „mintegy 600 ezer magyar kerül román uralom alá, s mintegy 25 ezer román marad Magyarországon”. Tardieu döntő érvként említette, hogy a bizottsági előterjesztés egyhangúlag született, tehát az amerikai szakértők is elfogadták azt. Lansing ezt követően „visszavonta bírálatát”, „meghajolt a bizottság erőfeszítései előtt”, és elfogadta annak ajánlását. Ugyanezt tette Balfour és Sonnino is, akik a Tardieu és Lansing közötti vitában egyetlen szót sem szóltak.⁹ A Négy Nagy május 12-én minden vita nélkül fogadta el Magyarország déli, keleti és északi határait.¹⁰ Ezek nyomvonalát 1919 júniusában az érintett felekkel is közölték, s az ezeket ábrázoló térképek a sajtóban is megjelentek.

A kaotikus és polgárháborús állapotok miatt Magyarország csak 1919 decemberében kapott meghívást a békekonferenciára. Az Apponyi Albert által vezetett delegáció 1920. január 7-én érkezett Párizsba, és 15-én vette át a határokat is tartalmazó békefeltételeket. Ezt megelőzően Apponyi 8 ún. előzetes jegyzéket juttatott el a békekonferencia titkárságához. Ezek közül kettő volt különösen fontos: a bemutatkozó jegyzéknek nevezett második és az Erdéllyel foglalkozó nyolcadik.

Az ún. bemutatkozó jegyzék vezérgondolata az „ezeréves magyar állam” földrajzi és gazdasági egységének a hangoztatása, illetve az ország „organikus élet-egységként” való bemutatása volt. A nyelvi-nemzetiségi hovatartozás legfontosabb államalkotó tényezővé avatását ugyanakkor tévedésnek, illetve hibának és egyben megvalósíthatatlannak is bélyegezte. Erre részben Erdély és a Bánság példáját hozta fel az anyag, részben a Monarchia ún. utódállamainak kevert népességét. A soknemzetiségű Magyarország dezintegrálásával szembeni érvként említette a jegyzék azt is, hogy a nemzetiségi lakosság, amellyel szemben a magyarság „toleráns volt mindig”, egyáltalán nem kíván elszakadni Magyarországtól. Az elszakadást kimondó gyűlések ugyanis távolról sem tekinthetők reprezentatívnak, és így legitimitásuk is felettébb kérdéses. A befejező részben a jegyzék megismételte, hogy Magyarország nemzetiségeinek „együtt kell tovább is élniük”. Majd arra kérte a Legfelsőbb Tanácsot, hogy adjon lehetőséget e népeknek arra, hogy „megbeszélés és kölcsönös megegyezés útján maguk szabják meg jövő életüknek és viszonyuknak kereteit”.¹¹

Az *Erdélyi kérdésről* címet viselő VIII. számú jegyzék, amelyet Jancsó Benedekkel és másokkal együttműködve Bethlen István állított össze, két nagyobb részből állt. Az elsőben Erdély, pontosabban a demarkációs vonalon túli erdélyi, partiumi és bánsági területek múltjáról és néprajzi viszonyairól esett szó. A bemutatkozó jegyzék gondolatmenetét követve tagadta, hogy a román igények pusztán a románság statisztikai többségének tényével igazolhatók lennének, s a néprajzi-nemzetiségi elvvel egyfelől a történeti jogot, valamint a magyarság és a szászság gazdasági és kulturális fölényét, másfelől a wilsonizmust állította szembe. Igazságtalannak nevezte Erdély Romániához csatolását azért is, mert a magyarországi románok – úgymond – sohasem kívántak Magyarországtól elszakadni. A gyulafehérvári határozatot – hangsúlyozta – „döntő súllyal mozdította elő Románia katonai beavatkozása”.

A jegyzék második része az Erdély jövőjével kapcsolatos magyar álláspontot ismertette. A három, elvileg lehetséges megoldás (államjogilag Magyarországhoz tartozó, teljesen önálló, független s végül Romániához tartozó Erdély) közül igazságos és megnyugtató rendezésként az első és a másodikát nevezte meg. Elfogadta volna azonban a harmadikat is, feltéve, ha Erdély lakosságának többsége a megrendezni javasolt általános népszavazáson a mellett foglalna állást. Bárhogyan is dől el azonban az államjogi hovatartozás kérdése – hangsúlyozta az anyag – „...Erdély nemzetiségi kérdésének belső rendezése külön feladat”, amely kisebbségvédelmi intézkedésekkel nem oldható meg. Egyedül méltányos rendezési elvként a svájci állami berendezkedést említette, amelynek alapján Erdély négy nyelvi-etnikai területre való felosztását javasolta. Ezekből egy túlnyomóan magyar, egy román, egy sváb és szász, egy pedig vegyes lakosságú lett volna. Az egységes Erdélyen belül mindegyik területet széles körű kormányzati, közigazgatási és kulturális autonómiával kell felruházni, és a központi kormányzatban be kell vezetni a háromnyelvűséget. A parlament egyik kamarája népképviselői alapon, tehát a többségi elv szerint szerveződött volna, míg a másikat „a három nemzet egyforma képviselőtéből” kellett volna összeállítani. A jegyzék kérte a békekonferenciát, hogy a régió alkotmányának részletes kidolgozásával a leendő nemzetközi szervezet, a Népszövetség erre a célra felállított különbizottságát bízta meg.¹²

Az átvett tervezettel Apponyi és a delegáció tagjainak többsége január 18-án hazautazott Budapestre. Benyomásaikról és tevékenységükről január 21-én tájé-

koztatták Horthyt és a kormány tagjait, amit azok minden vita nélkül tudomásul vettek, s az ülés végén elhatározták, hogy a békekonferencia döntéseinek elhibázottságára újabb jegyzékekben fognak rámutatni. Ezeket az ún. válaszjegyzékeket és mellékleteiket a szakértők január végén állították össze, s február elején fordították és sokszorosították őket. Párizsba Apponyi, illetve a békedelegáció tagjai vitték őket, akik február 9-én indultak vissza a francia fővárosba.¹³

Visszaérkezése után a magyar békedelegáció 18 válaszjegyzéket, számos mellékletet és több ún. kísérőjegyzéket adott át a békekonferenciának. Az integritáshoz való ragaszkodás ezeket az új anyagokat is jellemezte. Az integritás mellett a korábbiaknál nagyobb hangsúly helyeződött azonban az önrendelkezés elvére, vagyis a népszavazásra, amelyet Apponyi kísérőlevele erősebbnek ismert el a történelmi jognál. Ennél is fontosabb volt azonban a korábban alig hangoztatott néprajzi, vagyis nemzetiségi elv előtérbe helyezése. Az ugyancsak Apponyi által jegyzett határokkal foglalkozó február 12-i jegyzék például kifejezetten azt sérelmezte, hogy „a határ mentén tisztán magyarok által lakott” területek is elkerülnek Magyarországtól. Ezeknek a területeknek a nagyságát – némi túlzással – az anyag 58 ezer négyzetkilométerre, lakóinak a számát pedig 3,8 millióra tette. A kísérőlevél kompromisszumra kész mozzanataként értékelhető az erdélyi kérdés tárgyalása is. A régió egészére vonatkozó autonómiajavaslat fenntartása mellett ebben és a csatolt dokumentumokban merült fel először Erdély olyan megosztásának a lehetősége, amely szerint a magyar fennhatóság alatt maradó partiumi részeket és a Székelyföldet egy Kolozsváron áthaladó „vegyes nyelvű folyosó” kötötte volna össze „magyar középponttal”.¹⁴

Mindent egybevetve tehát azt mondhatjuk, hogy a januári előzetes jegyzékekre és a februári válaszjegyzékekre egyaránt jellemző inkonzisztens érvrendszeren belül hangsúlyeltolódás következett be. A történelmi jogra és a földrajzi-gazdasági egységre hivatkozó integritásos gondolattal szemben februárra előtérbe került a népek önrendelkezési jogának népszavazással érvényt szerezni kívánó álláspont, sőt – új elemként – a kissé távan értelmezett határmenti magyar területekhez és a Székelyföldhöz való ragaszkodás a nemzetiségi elvre hivatkozva. Erről a francia kormánnyal konkrét tárgyalásokba is bocsátkoztak. Bár ez az inkonzisztencia nemcsak a magyar álláspontra, hanem a román és a szerb érvrendszerére is jellemző volt, feltételezhető, hogy a békefeltételek kezdettől és egyértelműbben a nemzetiségi elvből kiinduló kritikája nagyobb rokonszenvet váltott volna ki a döntéshozók körében, mint a népszavazás követelése általában, s különösen a történelmi jogra és a földrajzi-gazdasági egységre való hivatkozás. Abban azonban, hogy ez a feltételezhetően nagyobb rokonszeny a békeszerződés tervezetének megváltoztatásához is elegendő lett volna-e, már egyáltalán nem lehetünk biztosak.

A magyar békedelegáció január-februári tevékenysége, a benyújtott jegyzékek és Apponyi január 16-i meghallgatása nem maradtak minden következmény nélkül. A magyar ellenvetések hatására a szövetséges hatalmak londoni konferenciáján jelen lévő kormányfők, külügyminiszterek és nagykövetek február végén és március elején több alkalommal is foglalkoztak a magyar észrevételekkel. A békekonferencia korábbi vezető testületei erre az időre – hivatalosan a német békeszerződés 1920. január 10-i életbelépésével egyidejűleg – megszűntek; a még lezáratlan ügyek január végétől a párizsi székhellyel felállított Nagykövetek Tanácsára, illetve legfelsőbb szinten a Kormányfők Tanácsára tartoztak. Mivel a számukra elfogadhatatlan döntések, mindenekelőtt az olasz–jugoszláv határ kije-

lölése miatt az amerikai békedelegáció 1919 végén elhagyta a konferenciát, ezeknek a testületeknek a munkájában az USA már csak megfigyelőként vett részt.

A magyar kérdés először a Kormányfők Tanácsának február 25-i kibővített londoni ülésén vetődött fel. Az ügyet Lord Curzon, az új brit külügyminiszter hozta szóba, jelezve, hogy a magyar válaszjegyzékekre valamilyen módon reagálni kell. Curzon felvetése a korábbiakhoz hasonlóan ismét szembeállította a három hatalom vezetőjét. Millerand, az új francia miniszterelnök úgy vélte, hogy „...a konferenciának fenn kell tartania a döntést, amelyet mind Magyarország határaitra, mind a pénzügyi rendezésre vonatkozóan már meghozott”.¹⁵ Lloyd George viszont a leghatározottabban a magyarok észrevételeinek alapos és akár legfelsőbb szintű megvizsgálását támogatta. A szövetségesek – mondotta – nem akarhatják, hogy „... a magyarok örök ellenségek maradjanak, márpedig éppen az történne, ha a szövetségesek olvasatlanul (megfontolás nélkül) elutasítanák a magyar fellebbezést. Véleménye az, hogy a magyarok által prezentált anyagot részrehajlás nélkül meg kell vizsgálni, és ez alól nem vonhatják ki magukat a felelős miniszterek, akiknek a hozott döntésekről számot kell adniuk a parlamentben és mindenütt.” Francesco Nitti csatlakozott Lloyd George véleményéhez. Philippe Berthelot, francia külügyi vezető viszont természetesen saját miniszterelnökét támogatta. Nagyon komoly komplikációkkal járhatna – összegezte véleményét – „ha a határok kérdését újra nyitottnak tekintenék”. A vita annak kimondásával zárult, hogy a határok kérdését és a pénzügyeket tanulmányozzák a külügyminiszterek, a többi észrevétellel pedig foglalkozzon a Nagykövetek Tanácsa.¹⁶

A fenti határozat ellenére a szövetségesek március 3-ai – ugyancsak londoni – konferenciáján Lloyd George ismét visszatért a magyar határok ügyére. Pontos statisztikai adatokat citálva mutatott rá, hogy a békeszerződés legkevesebb 2 millió 750 ezer magyart, azaz „a teljes magyar népesség egyharmadát” tervez idegen uralom alá helyezni, és „ezt nem lesz könnyű megvédeni”. Nem lesz béke Közép-Európában – jövendölte –, „ha utólag kiderül, hogy Magyarország igényei jogosak, és hogy egész magyar közösségeket úgy adtak át Csehszlovákiának és Erdélynek [sic!], mint egy marhacsordát csak azért, mert a konferencia elutasította a magyar ügy megvitatását”.

A vitában Nitti ismét Lloyd George mellé állt, hangoztatva, hogy „[j]elenleg a magyarok hatalmas tömegei élnek saját hazájukon kívül, és a Tanácsnak nem szabad elfelejtenie, hogy még a legyőzött nemzeteknek is joguk van az igazságos bánásmóddhoz”. Berthelot viszont makacsul ellenezte az angol–olasz javaslatot. Mindenekelőtt arra hivatkozott, hogy a magyar szerződés tervezetét a békekonferencia már minden szinten elfogadta. A kompromisszum, amiben végül megállapodtak, újfent a döntés elnapolása, illetve az egész ügy átadása lett a külügyminiszterek és nagykövetek egyesített tanácsának.¹⁷

A Külügyminiszterek és Nagykövetek Tanácsa március 8-án tűzte napirendre a magyar határok esetleges megváltoztatásának ügyét. A vita megkezdése előtt a résztvevők tanulmányozhatták a magyar békedelegáció memorandumait és az ezekre adott közös román, csehszlovák és jugoszláv ellenjegyzéket. Ez a 24 oldalas összeállítás elfogadhatatlannak nevezte a már többször és véglegesként közölt határok megváltoztatását, s visszautasította népszavazások tartását is az „anyaországokkal” „újraegyesült” országrészekén. Egyedül a gazdasági együttműködés kívánatosságát ismerte el, ám ezt is csak úgy, hogy az nem eredményezheti Magyarországot „mesterségesen fejlesztett iparának életben tartását”.

A francia és az olasz delegátusok között kialakult szópárbajnak véget vetve Lord Curzon végül egy olyan áthidaló javaslatot terjesztett elő, hogy a békeszerződés tervezetén ne változtassanak, viszont csatoljanak hozzá egy olyan kísérőlevelet, amelyben biztosítják a magyarokat, hogy amennyiben a határmegállapító bizottságok „alapos helyszíni vizsgálat eredményeként úgy találnák, hogy bizonyos helyeken igazságtalanság történt, és módosításra van szükség, joguk legyen jelenteni véleményüket a Népszövetségnek”. Bár ez a formula nagyon messze állt Lloyd George és Nitti eredeti felvetésének szellemétől, Berthelot ezt is csak azzal a megszorítással fogadta el, hogy a határmegvonás szakértők által kidolgozott alapelveinek „sérthetetlennek kell maradniuk”. A határmegállapító bizottságok tehát csak arra kapjanak felhatalmazást, hogy egyes konkrét pontokon mutathassanak rá a módosítás szükségességére, de ne egész határszakaszokat vizsgáljanak felül.¹⁸

Némi vita után a magyar kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy erőtlensége miatt nem tehet mást, mint, hogy aláírja a békeszerződést. Ismeretes módon erre 1920. június 4-én került sor a versailles-i kastélykert Grand Trianon nevű palotájában. Az aláírással, majd a békeszerződés 1920 őszi és 1921 tavaszi és nyári ratifikációjával Magyarország új és Románia új nyugati határai véglegesé váltak.

■ JEGYZETEK

1. Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Bp., 2007.³ 79–80.
2. Gerő András (szerk.): *Sorsdöntések*. Göncöl Kiadó, Bp., é. n. 116–127.
3. Uo. 127–134.
4. Ádám Magda – Ormos Mária (szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről. 1918–1919*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1999. 110–115.
5. Uo. 117–125.
6. Uo. 127–135, 138–154, 159–165, 182–184, 186–215.
7. Uo. 144–150.
8. Litván György (szerk.): *Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról*. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998. 40.
9. Francis Deák: *Hungary at the Paris Peace Conference*. Columbia University Press, New York, 1942. 434–441.
10. Uo. 444–448.
11. Ádám Magda – Cholnoky Győző – Pomogáts Béla (szerk.): *Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban*. Lucidus Kiadó, Bp., 2000. 49–69.
12. Uo. 116–139.
13. Uo. 351–357.
14. Uo. 357–364. és 369–394.
15. Idézi Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth Kiadó, Bp., 1983. 379.
16. Galántai József: *A trianoni békekötés 1920*. Gondolat, Bp., 1990. 104.
17. J. P. T. Bury –R. Butler (szerk.): *Documents on British Foreign Policy*. First Series. Vol. VII. London, 1958. 384–388.
18. Uo. 440–449. Ezt és az ezt megelőzően ismertetett brit dokumentumot magyar fordításban közli Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*, i.m. 178–188.